

UNIVERSITETLARDA BO'LAJAK KIMYO O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHNING ASOSIY TENDENSIYALARI

O.O'. O'rinova

*kimyo kafedrasida o'qituvchisi
Farg'ona davlat universiteti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada universitetlarda kimyo o'qituvchilari tayyorlash muammosining nazariy aspektlari batafsil yoritilgan. Aniqlangan xususiyatlar nomutaxassislik yo'nalish talabalarining qo'shimcha "O'qituvchi" malakasi bo'yicha pedagogik tayyorgarligining modelini ishlab chiqish uchun asos bo'lgan.*

Kalit so'zlar: *kimyo ta'limi, ta'lim mazmuni, o'qituvchilar tayyorlash, faoliyat turlari, tayyorgarlik modeli.*

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ХИМИИ В ВУЗАХ

Уринова О. У.

*преподаватель кафедры химии Ферганского государственного
университета.*

Аннотация: В данной статье подробно описаны теоретические аспекты проблемы подготовки учителей химии в вузах. Выявленные характеристики явились основой для разработки модели педагогической подготовки студентов-неспециалистов по дополнительной квалификации «Педагог».

Ключевые слова: химическое образование, содержание обучения, подготовка учителей, виды деятельности, модель обучения.

MAIN TENDENCIES OF TRAINING FUTURE CHEMISTRY TEACHERS IN UNIVERSITIES

Urinova O.U.

Lecturer in the Department of Chemistry, Fergana State University.

Annotation: *This article describes in detail the theoretical aspects of the problem of training chemistry teachers in universities. The identified characteristics*

were the basis for developing a model of pedagogical training for non-specialist students in the additional qualification "Teacher".

Key words: *chemistry education, teaching content, teacher training, activities, teaching model.*

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalari va jamiyatning ijtimoiy talablarini birlashtiruvchi kuchli integratsion omili sifatida qo'shimcha kasbiy ma'lumotga ega bo'lishning ahamiyati sezilarli darajada o'sib bormoqda. Shu bois, universitetlarda pedagog kadrlar tayyorlashga bo'lgan ehtiyoj oliy ta'lim muassasalari o'rtasida kuchli raqobat muhitini yuzaga keltirish bilan birga ularning kasbiy tayyorgarligiga o'ziga xos yondashuvni taqozo etadi.

Universitetlar tajribasida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash zarur faoliyat turi hisoblanadi. Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash zarurati, birinchidan, o'zining shaxsiy ma'lumoti mazmunini shakllantirishdagi shaxs huquqlarining oshishi, ikkinchidan, ish beruvchilarning mutaxassislarini tayyorlash sifatiga qo'yiladigan talablarning kengayganligi bilan izohlanadi. Universitetlarda bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash oliy ta'lim muassasasi tomonidan iste'molchiga mavjud oliy kasbiy ta'lim asosida hamda muvofiq darajadagi oliy kasbiy ma'lumotning ta'lim dasturini o'zlashtirish davrida ham ko'rsatilishi mumkin. Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashga bo'lgan zaruratning asosiy mutaxassislik mazmunidan yanada samaraliroq foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilganligi ortiqcha izoh talab etmaydi [4].

Shunday qilib, muvofiq darajadagi oliy kasbiy ma'lumotning ta'lim dasturini o'zlashtirish davrida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash haqiqatdan ham tayyorgarlikning asosiy mutaxassislik mazmunini diversifikasiya qilishni nazarda tutadi. Akademik faoliyatning bunday turdagi diversifikasiya qilish ehtimoli ta'lim yo'nalishlarining quyidagi turlariga olib keladi:

- kimyo yo'nalishi DTS malaka talablari ta'lim dasturlarining taxminiy o'quv rejasi bo'yicha o'qituvchi kasbiy faoliyatiga chuqurlashtirilgan yo'nalishda o'qitish;
- DTS ta'lim dasturlarining taxminiy o'quv rejasi bo'yicha qo'shimcha malakaga o'qitish.

Pedagogik lug'atda aytilishicha, qo'shimcha ta'lim xizmatlari – bu korporativ (tarmoqli, sohaviy) talablarni aks ettiruvchi maxsus va tayanch kompetensiyalar yig'indisi, "kompetensiya" tushunchasiga esa ensiklopedik lug'atda quyidagicha ta'rif berilgan: "1) aniq organ yoki mansabdor shaxsga nisbatan qonun, nizom yoki boshqa dalolatnomada taqdim etilgan vakolatlar majmui. 2) muayyan sohadagi bilim va tajriba". S.I.Ojegovning izohli lug'atida "kompetensiya" tushunchasi "1) kimningdir muayyan masalalardan (bilimlardan) yaxshigina xabardor ekanligi, 2)

kimningdir vakolat, huquqlari majmuasi” sifatida talqin qilingan. Bundan kelib chiqqan holda malakaning tayanch darajasiga nisbatan qo‘shimcha malaka tamoyili o‘quvchilar uchun kompetensiyalarni tanlash va kengaytirish hamda kasbiy jamoatchilikka kasbiy faoliyat sifatini oshirish imkonini beradi. Qo‘shimcha malakalar kasbiy ta‘lim tizimi asosida amalga oshiriladi [5].

Muallifning fikricha, mazkur tizimdagi maqsadli yo‘nalishlar quyidagilardan iborat: ijtimoiy buyurtmachilarning o‘qitish natijasi sifatiga nisbatan ehtiyojlarini qondirish, malaka talablarining kasbiy kompetensiyalar standartlari sifatida qo‘shimcha malakaviy standartlar bilan to‘ldirish uchun yangi qadriyatli asoslarni shakllantirish, shuningdek kasbiy ta‘limning amaliy jihatiga urg‘u berish. Taqdim etilgan maqsadlarga muvofiq ravishda universitetlarda bo‘lajak kimyo o‘qituvchilarini tayyorlashda kasbiy kompetensiyalarni quyidagi darajalari mavjud:

birinchi daraja: talabalarning kimyo faniga oid bilim, ko‘nikma va malakalarini kasbiy faoliyatda qo‘llay olish bilan bog‘liq ta‘limiy kompetensiyalari;

ikkinchi daraja: mutaxassislikka doir DTS malaka talablariga kiritilgan barcha fanlar bo‘yicha predmetusti xarakterga ega bo‘lgan kompetensiyalar;

uchinchi daraja: mutaxassislik salohiyatini kengaytiruvchi kompetensiyalar yig‘indisi sifatidagi kasbiy kompetensiyalar.

Muallifning talqinida kompetensiyalar faoliyat turiga kiradi, kompetentlik faoliyat sub‘ektini tavsiflaydi. Kompetentlik bilimlar, ko‘nikmalar, qobiliyatlar va shaxsiy fazilatlariga aslo zid emas.

Qo‘shimcha ta‘lim dasturlari tarkibidagi fanlar yagona malakaviy makonni shakllantirish hamda malakaviy va ta‘limiy talablar izchilligi asosida mutaxassislarni tayyorlash, o‘quv-metodik hujjatlarning kompetentlilik tarkibi va o‘quv jarayonini tashkil etishning kombinatsion shakllarini ishlab chiqishda ishtirok etadi; o‘quv jarayonini boshqarish tuzilmasini markazlashtirishning oldini olish va boshqaruv vazifalari va mexanizmlarini markazlashtirmaslik jarayoni amalga oshiriladi.

S.I.Ojegovning izohli lug‘atida “Soha” (mutaxassislik) tushunchasiga “muayyan kasbni tavsiflovchi o‘ziga xos xususiyatlar yig‘indisi, shuningdek ishlab chiqarish yoki o‘quv jihati tavsifi” sifatida ta‘rif berilgan.

Mutaxassislik fanlarini o‘rganishning mazmuni, hajmi, metodlari va vositalari mutaxassisni tayyorlash maqsadlari va vazifalari, uning nazariy va amaliy malakasidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Mutaxassislikdan kelib chiqib barcha o‘quv predmetlari o‘zaro aloqador munosabatda bo‘lgan hamda qator sabab va sharoitlarga muvofiq ravishda o‘zgarishi mumkin bo‘lgan mutaxassislik va nomutaxassislik fanlariga bo‘linadi. O‘z navbatida nomutaxassislik fanlari

shuningdek mutaxassislik fanlariga nisbatan mutaxassisni tayyorlashning muayyan talablaridan kelib chiqqan holda ikki turga: “tanlov” va “majburiy” fanlarga bo‘linadi.

Mazkur muammoga oid qator tadqiqot va ilmiy ishlar tahlili quyidagi xulosani qilish imkonini berdi, ya’ni fan tayyorgarligi talabalar tomonidan mutaxassislik fanlarini o‘rganish jarayonida fanning predmetli mazmunini o‘zlashtirish jarayoni hamda mutaxassisning rivojlanganlik darajasi, undagi maxsus bilim, ko‘nikma va malakaning shakllanganligi darajasini xarakterlovchi o‘qitish natijasini nazarda tutadi.

Fan tayyorgarligi jarayonida agarda kasbiy tayyorgarlik bilan uzviy aloqa o‘rnatilsa u integrativ xususiyatlarga ega bo‘ladi; butun boshli kasbiy tayyorgarlik tizimi maqsad va vazifalarining yaxlitligiga erishiladi, ya’ni mutaxassis shaxsi shakllanadi. Shu tariqa bo‘lajak kimyo o‘qituvchisining kasbiy-metdik tayyorlash jarayoni shakllanadi. Mazkur jarayonda, bizning fikrimizcha, tizimni hosil qiluvchi vosita sifatida faoliyatni amalga oshirishga doir kasbiy tayyorgarlik hisoblanadi.

Shunday qilib, ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili jarayonida pedagogik tayyorgarlikning salmoqli xususiyatlariga aniqlik kiritildi: pedagogik faoliyat, pedagogik kompetentlik, pedagogik tafakkur; nomutaxassislik yo‘nalish talabalarining qo‘shimcha “O‘qituvchi” malakasi bo‘yicha pedagogik tayyorgarligi xususiyatlari aniqlandi:

- qo‘shimcha “O‘qituvchi” ta’lim dasturi o‘quv rejasidagi o‘quv vaqti tanqisligi sharoitlarida talabalarning pedagogik tayyorgarligi jarayonini tashkil etish intensivligi;

- “pedagogik tayyorgarlik – tayanch kasbiy ta’lim” yo‘nalishiga bo‘yicha mazmundor va texnologik darajalarda fanlar va predmetlararo aloqalarni amalga oshirish;

- individual bilim olish sifatida talabalar mustaqil ishi ahamiyatini oshirish;

- qo‘shimcha malaka bo‘yicha o‘qitish jarayonida talabalarning pedagogik tayyorgarligining amaliyotga yo‘naltirilganligini mustaqil pedagogik faoliyatning negizi bo‘lgan pedagogik ko‘nikmalar kompleksini shakllantirish va rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan differensiyallashtirilgan va turli darajadagi vazifalar tizimini yaratish orqali “masalaviy” yondashuv g‘oyasi asosida amalga oshirish;

- talabalarning pedagogik tayyorgarligini shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida hamda ularning o‘quv faoliyatini individuallashtirish orqali amalga oshirish.

Aniqlangan xususiyatlar nomutaxassislik yo‘nalish talabalarining qo‘shimcha “O‘qituvchi” malakasi bo‘yicha pedagogik tayyorgarligining modelini ishlab chiqish asosini tashkil etdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Асадов Ю.М. Индивидуально-психологические особенности учителя как факторы развития профессионализма Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – Ташкент, 2007. -25 с.
2. Батышев С.Я., Новиков А.М. (ред.) Профессиональная педагогика. Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. — Изд. 3-е, перераб. М.: Эгвес, 2010. — 456 с. — ISBN 5-85449-092-7.
3. Кевбрин, Б. Ф. Психологическая подготовка студентов как основа профессионализма будущих специалистов / Б. Ф. Кевбрин, П. В. Новиков // Интеграция образования. – 2015. – Т. 19, № 1. – С. 53–59.
4. Feruzaxon Uljayevna O'rinova, Dilyora Iskandarovna Uuldashboyeva. Bo'ajak tarbiyachilarda aqliy faoliyat madaniyatini shakllantirish. Central asian academic journal of scientific research. Issn: 2181-2489. Volume 2 | issue 3 | 2022. [Www.caajsr.uz](http://www.caajsr.uz)
5. Uljayevna u. F. Et al. Creolized texts, their features and possibilities //barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – с. 668-673.
6. Uljayevna O'. F. Et al. Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarini maktabga tayyorlash tamoyillari //barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – с. 654-659.
7. Usmonova Shaxnoza Yoqubjon qizi. Basics of comparative study of cosmonims (sun,moon ...) In uzbek and english languages. British journal of global ecology and sustainable development.volume-02, march, 2022 issn (e): 2754-9291
8. Usmonova Shaxnoza Yoqubjon qizi. Comparative study of cosmonims (sun, moon ...) In uzbek and english. In volume 7, of eurasian journal of humanities and socialsciences april, 2022.
9. Usmonova Shaxnoza, "Ingliz va o'zbek tilida landshaft so'zlarining qiyosiy tahlili va frazealogiya". uzbek scholar journal 4 (2022): 53-55.
10. Usmonova Shaxnoza Yoqubjon qizi. The concept of cosmonics and its nature". International conference on studies in humanity, education and sciences helsinki, finland.issn: 2249-7137 vol. 11, issue 2, january 10th 2022
11. Urinova Feruza Uljayevna, Valiyeva Hojirakhon Ilhomjon kizi. Development of intellectual abilities of preschool children. Through developing technologies. Modern journal of social sciences and humanities. Issn: 2795-4846. Vol. 4 (2022). [Https://mjssh.academicjournal.io/index.php/mjssh](https://mjssh.academicjournal.io/index.php/mjssh).

12. O'rinova Ozodaxon. Fanlararo aloqadorlik bo'lajak kimyo o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashning samarali omili sifatida. Ta'lim, fan va innovatsiya. 4-son, 2022-yil. Issn 2181-8274.93-100bet.

13. Уринов Рустамбек Ёкубжонович. Специфика англоязычной технической документации в сфере информационных технологий. Science and innovation. International scientific journal volume 1 issue 7 uif-2022: 8.2 | issn: 2181-3337

14. O'rinova Feruzaxon Uljayevna. Nazirova Gulasal Toxirjon qizi. Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy salohiyatini takomillashtirishda ilmiy faoliyatga tayyorlashning metodik tizimi. Journal of advanced research and stability. Issn: 2181-2608. "academic excellence on science and research" special issue | 2022. 660 -667

